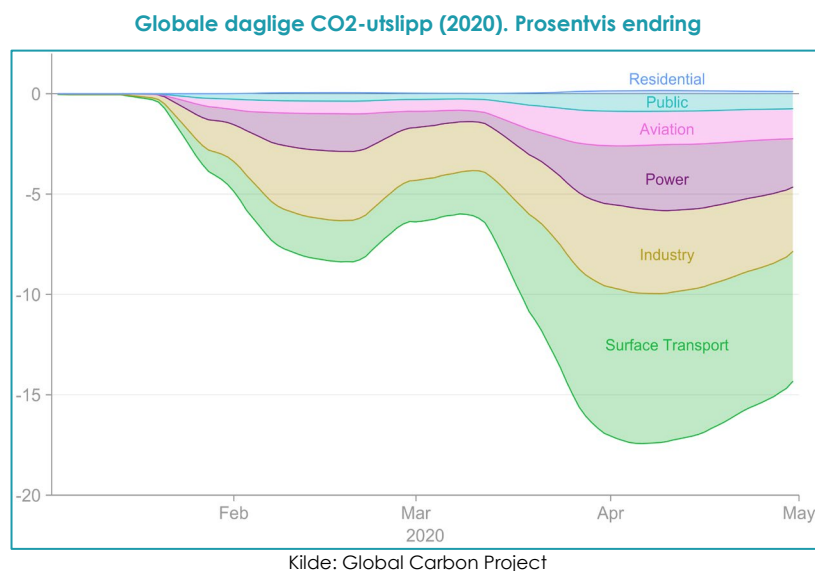

NORGES OMSTILLING UNDER COVID-19

I 2020 ble verden truffet av corona-viruset, med store konsekvenser for både helse og økonomi. Heller ikke Norge slapp unna. Smitten steg kraftig og myndighetene måtte umiddelbart sette inn nødvendig tiltak, inkludert anbefaling om sosial distansering og krav om hjemmekontor. Effektene av viruset ble dempet i løpet av våren og sommeren 2020, men i ettertid har Norge opplevd nye smittebølger. Forskjellene på tvers av regioner av regioner har vært store, og spesielt Oslo har forekomsten av smitte vært høy, med påfølgende krav for både individer og bedrifter om nedstengning. Pandemien har naturligvis også hatt en kraftig påvirkning på omstilling i Norge. Det gjenstår enda å se hvor stort omfanget blir på lang sikt, men allerede nå går det an å trekke noen konklusjoner om året som har gått, samt drøfte hvordan fremtidig omstilling vil påvirkes.

BÆREKRAFT

Det burde ikke komme som noen overraskelse at omstillingen til et bærekraftig samfunn har blitt påvirket av corona-pandemien. Nedstengninger og restriksjoner på reise har ført til mindre bevegelse, som igjen har påvirket utslipp av klimagasser. Foreløpige beregninger utført av Global Carbon Project antyder at globale utslipp ble redusert med 17 prosent i 2020, sammenlignet med 2019. På det kraftigste ble utslipp redusert med opp til 26 prosent i snitt. Selv om disse beregningene kan vise seg å avvike fra de reelle tallene, tegner de et bilde av et klima og en verdensøkonomi som har blitt kraftig påvirket av pandemien.

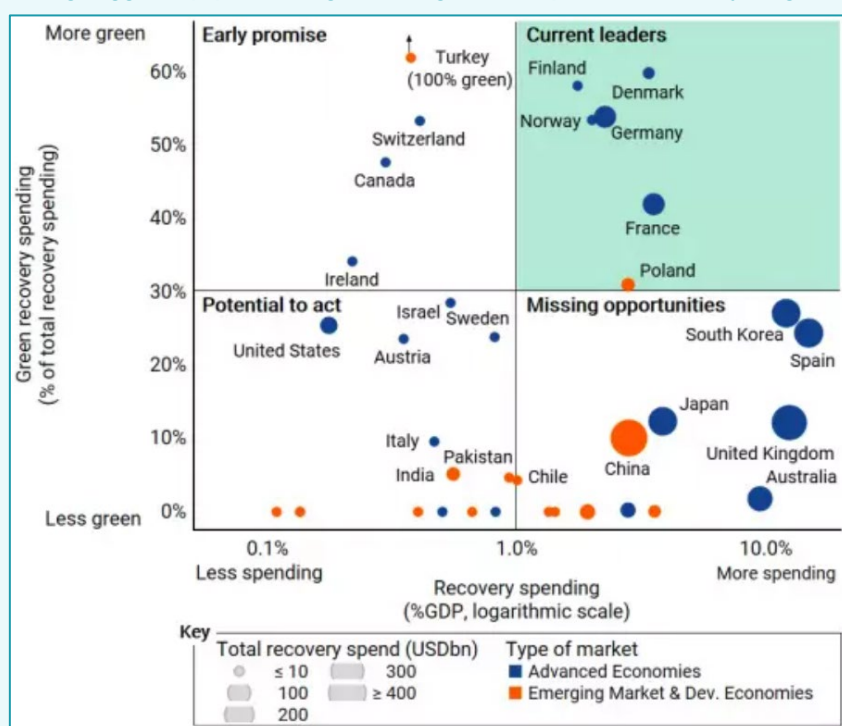
Samtidig gjenstår det å se hvordan klimaeffekten vil utartes på lengre sikt. Her er det flere scenarier, hvor ikke alle er like sannsynlig. Det optimistiske scenariet er at denne utviklingen vil fortsette fremover, slik at klimagassutslipp forblir lave. Dette er nok derimot ikke veldig sannsynlig. Gjenåpning av økonomi og landegrenser vil med stor sannsynlighet medføre at bedrifter gjenopptar utsatte prosjekter og at konsumenter bruker oppsparte midler til å reise på tvers av landegrenser, som betyr

at utslippene vil øke igjen. Bruk og erfaring med hjemmekontor kan medføre endrede arbeidsvaner, med positiv effekt på klima, men det gjenstår å se hvor stort omfanget blir. Det pessimistiske scenariet taler for at utvikling for klimaet vil fortsette som før, som taler for at bærekraftig omstilling fremdeles må prioriteres av myndigheter og næringsliv.

Høy andel grønn corona-relaterte utgifter i Norge

Studien «Are We Building Back Better? Evidence from 2020 and Pathways for Inclusive Green Recovery Spending», som ble lansert i februar 2021, har vurdert ulike lands budsjettmessige satsinger mot corona-krisen. Sammen med land som Tyskland, Finland og Danmark kommer Norge høyt på ikke bare budsjettutgifter (målt som andel av BNP), men også andelen av totalen som kategoriseres som «grønne» budsjettutgifter.

Norge ligger høyt på andel «grønne» utgifter/tiltak på samlede budsjettutgifter

Kilde: Oxford University Economic Recovery Project (2021)

HUMANKAPITAL

Det er for tidlig å si noe konkret om hvordan indikatorene i Humankapital har blitt påvirket av corona-pandemien, men det er lite tvil om at emnene som dekkes av dimensjonen går inn på kjernen av områder som ble rammet av viruset. Et av disse områdene er bruken av hjemmekontor, som først ble nødvendiggjort på grunn av kravet om sosial distansering, men som senere har blitt en ordning flere arbeidstakere kan tenke seg å fortsette med. Det kommer frem fra en undersøkelse utført av OsloMet (2021), som gjorde følgende funn:

- 30 prosent ønsker å jobbe hjemme to dager i uka
- 21 prosent ønsker én dag med hjemmekontor

- 14 prosent vil jobbe hjemmefra tre-fire dager i uka
- 25 prosent vil jobbe fra hjemmet en gang i måneden eller sjeldnere
- 5 prosent vil aldri mer ha hjemmekontor
- 5 prosent ønsker å jobbe hjemme hver eneste dag

Det gjenstår enda å se om dette vil medføre endret praksis i norsk økonomi, men det er ikke utenkelig at arbeidshverdagen omstilles til å bli mer preget av hjemmekontor. Dette kan ha flere positive konsekvenser. Mindre reisetid vil ha positive effekter for miljø, samt frigjøre tid i ellers travle hverdager. På lengre sikt kan en slik omstilling også gjøre avstand til arbeidssted mindre viktig, da det ikke lenger blir nødvendig at arbeidstakere bor i byen de jobber i. Dette kan dempe flyttepress til byer og større tettsteder og dermed også redusere allerede høye boligpriser, spesielt i Oslo. Ifølge Innovasjon Norge (2021) opplever bedrifter i perifere regioner at økt bruk av digital kommunikasjon og samhandling har gjort avstandsulempene mindre gjeldende, som til en viss grad bekrefter at avstand til arbeidssted kan bli et dempet krav i fremtidens næringsliv.

Økonomisk sett har Norge klart seg relativt godt under pandemien, men det er lite tvil om totaleffekten har vært negativ. I skrivende stund er konkursnivået enda lavt, men dette kan endres når landet åpner for fullt og støtteordninger opphører. Det gjenstår også å se hvordan permitterte, arbeidsledige og studenter vil takle ettertiden. Permisjon og spesielt arbeidsledighet kan få store konsekvenser for den individuelle arbeidstakeren, både økonomisk og psykologisk. Fravær fra arbeidsmarkedet kan redusere muligheten for fremtidig arbeid og kan i mange tilfeller være svært belastende, mentalt sett.

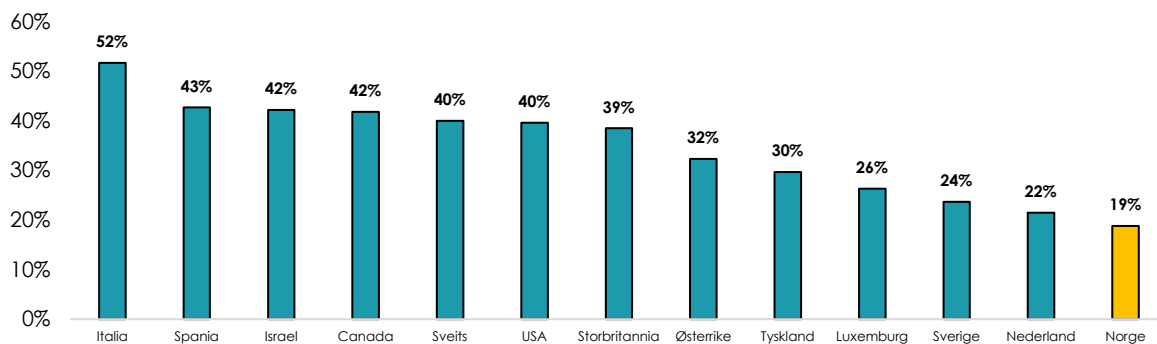
Sistnevnte ser ut til å være tilfellet for studenter, som i stor grad har vært isolert på hybler og små leiligheter i en tid hvor de ellers skulle vært sosiale med venner og medstudenter, samt delta fysisk i forelesninger. Studentenes helse- og trivselsundersøkelse (SHoT, 2021) viser at det aldri har vært så mange studenter som er ensomme eller sliter psykisk som i år: Ifølge undersøkelsen sier 54 prosent at de føler seg ensomme, og 45 prosent sier de sliter psykisk. Mens det var 79 prosent som de hadde god fysisk helse i 2018, var andelen redusert til 68 prosent i år.

Det gjenstår å se om disse effektene vil vedvare over tid. Det er ikke gitt at mentale plager vil opphøre etter at pandemien er over. I verste tilfeller kan de gi varige effekter som kan påvirke disse studentenes jobbmuligheter negativt. Dette kan gi en forsterkende effekt, hvor studentene uteblir fra arbeidsmarkedet og utvikler nye mentale plager. Studenter utgjør fremtidens humankapital, og det er derfor viktig å ivareta deres behov, slik at de ikke faller utenfor.

ENTREPRENØRSKAP

Norges entreprenørsektor er blant de som har klart seg best under COVID-19. Det kommer frem i Global Entrepreneurship Monitor (GEM, 2021). Selv om pandemien har hatt negativ betydning på næringslivet i Norge, er det bare 19 prosent av voksne respondenter (18-64 år) i GEM som opplevde en nedgang i husholdningsinntekt i Norge, den aller laveste andelen i spørreundersøkelsen. Til sammenligning lå Nederland på 22 prosent og Sverige på 23 prosent. I tillegg opplevde 9 prosent en oppgang i husholdningsinntekt under pandemien i Norge, som er blant de høyeste andelen rapportert i GEM.

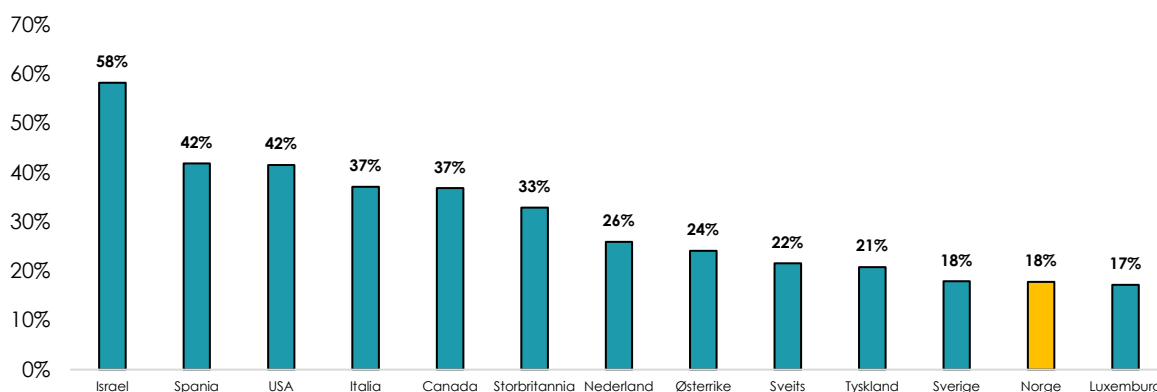
Andel med redusert husholdningsinntekt under COVID-19 (2020-2021). Utvalgte land

Kilde: Global Entrepreneurship Monitor

Pandemien ser heller ikke ut til å ha hatt stor påvirkning på planlagt entreprenørskap i Norge. Tvert imot, blant voksne respondenter i undersøkelsen er det 5,6 prosent som sier de planlegger å starte en bedrift i løpet av de kommende tre årene, som er omtrent det samme som i 2019 (5,7 prosent). Bare 15 prosent av respondentene sier pandemien har påvirket deres beslutning på dette området, den laveste andelen blant alle GEM-land. Videre er Norge en av de landene hvor bedriftene har blitt skånet mest. Som figuren under viser, er det bare 18 prosent av respondentene i GEM som kjenner noen som har lagt en bedrift under pandemien. Det er langt lavere enn andre land.

Andel som kjenner noen som har lagt ned en bedrift under pandemien (2020-2021). Utvalgte land

Kilde: Global Entrepreneurship Monitor

Langt flere startet AS-er i pandemiåret 2020

Har pandemien hindret etablering av aksjeselskaper? Ikke nødvendigvis. Ifølge tall fra SSB økte antall etablerere av aksjeselskaper med 12,3 prosent i 2020. I 2019 falt samme tall med 1,1 prosent. Antall etablerere av personlig eide foretak falt med 0,7 prosent i 2020, etter en økning på 10,7 prosent i 2019. Disse tallene viser at gründernes preferanser kan variere under ulike økonomiske situasjoner. Før corona-krisen var det mer populært å starte enkeltmannsforetak, men nå trekkes det mot aksjeselskap som den foretrukne organisasjonsformen. Ifølge SSB kan dette skyldes en kombinasjon av nedgang i økonomisk aktivitet og risikoen som tilknyttes personlig økonomi ved etablering av enkeltpersonsforetak.

Kilde: SSB: «Gründerne foretrakk aksjeselskap i pandemiåret 2020»

INNOVASJON OG FOU

Corona-pandemien har påvirket innovasjon og omstilling på både positive og negative måter. På den positive siden har det blitt hurtigere endringstakt av nye, digitale arbeidsformer (mer om dette i Teknologi og digitalisering under). I fravær av muligheter til fysisk samhandling har det blitt nødvendig med digital samhandling, og flere bedrifter og organisasjoner har innsett mulighetene dette har gitt. Spesielt nye bedrifter med god kompetanse på digitalisering har innsett at teknologien de utvikler kan ha nye bruksområder. Faktisk har bedrifter i ulike bransjer arbeidet aktivt for å bruke digitale verktøy på flere områder, inkludert markedsarbeid, digitalt salg, samt ekstern og intern innovasjon (Innovasjon Norge, 2020).

Det har naturligvis også vært negative effekter. Flere innovasjonsprosjekter har enten blitt stoppet eller ikke engang kommet til stadiet hvor de har blitt igangsatt. Dette inkluderer områder som produksjonsprosesser, HMS, bærekraft, og innovasjon tilknyttet investeringer eller produktutvikling. Det store faremomentet blir om innovasjon etter hvert blir å anse som overskuddsaktivitet, noe som kuttes i krisetider og dermed får langsiktige konsekvenser (Innovasjon Norge, 2020).

Når det kommer til bærekraftig innovasjon, viser Innovasjon Norge (2021) at dette fremdeles er fokus for mange bedrifter. Men da de utførte en undersøkelse blant industribedrifter i Norge, fant de at de bedriftene som satset mest på bærekraftig utvikling, også gjorde det året før krisen inntraff, som betyr at det fremdeles er flere bedrifter uten bærekraftsfokus. I vareproduksjon opplever bedriftene økt etterspørsel etter miljøvennlige produkter. Denne utviklingen har foregått uavhengig av krisen, men det ser ut som pandemien har bidratt til å fremskynde prosessen noe. Overordnet ser det ut som flere prosjekter relatert til bærekraftig innovasjon har blitt forsinket, men at fokuset har blitt forsterket.

TEKNOLOGI OG DIGITALISERING

På mange måter kan corona-pandemien anses som en test av Norges digitaliseringsnivå. Siden muligheten til fysisk kontakt har blitt svært begrenset, har digital teknologi vært nødt til å stille opp som reserveløsning. Kommunikasjon i bedrifter og organisasjoner har i større grad måttet forekomme via e-mail, og møter foregår nå i større grad på tjenester som Zoom og Teams. Salg av varer og

tjenester har også blitt flyttet til den digitale arenaen. Som konsekvens har bedrifter med mulighet og evne til å utføre digitalt salg klart seg bedre enn de som ikke har det. Sistnevnte inkluderer blant annet bedrifter i næringer som uteliv og turisme, hvor fysisk stedevarerelse av kunder er et krav.

Når det kommer til digitalisering, har det vært en forskjell mellom nye og etablerte bedrifter under corona-pandemien. Mens 55 prosent av nyetablerte bedrifter sier de var bedre enn konkurrentene på digital teknologi, svarer bare 40 prosent av de etablerte bedriftene det samme (Innovasjon Norge, 2021). Mange bedrifter sier digitale møter har økt totalt antall møter og at dette har gitt flere «leads» enn før. Samtidig sier de at det er enklere å oppnå salg med bedrifter man har hatt fysisk kontakt med før. Digitale møter har også kuttet ned på reisetid og dermed frigjort mer tid til andre oppgaver, samt gitt bedre balanse mellom arbeid og fritid for flere arbeidstakere.

Ifølge Innovasjon Norge (2020) medførte pandemien at bedrifter gjennomgikk en «sjokkdigitalisering», altså en digitaliseringsprosess som har blitt tvunget frem fra på grunn av pandemien. Flere bedrifter har oppdaget at initiativer som ble igangsatt før viruset fremdeles har vært mulig å videreføre ved hjelp av digitale hjelpemidler (Innovasjon Norge, 2021). Mer utstrakt bruk av e-commerce, altså digitalt varesalg, har også forekommet på grunn av sjokkdigitaliseringen. Flere bedrifter med B2B-fokus har også dreid salg i større retning mot B2C. De påpeker at dette hadde ikke skjedd eller ville tatt flere år uten tiltakene under pandemien.

Strategivalg har også hatt en rolle å spille når det kommer til digitalisering under corona-pandemien. Ifølge Innovasjon Norge (2021) kan vi skille mellom *reaktive bedrifter*, hvor fokuset har vært å holde hodet over vann (økonomisk sett), og *proaktive bedrifter*, som har fokusert på å utvikle nye muligheter og kundegrupper. Sistnevnte er mer digitalt orienterte og opplever egne ressurser som mer fleksible. Datafunn viser en sammenheng mellom proaktive bedrifter og digitalisering, men det er usikkert hvilken vei årsakssammenhengen går. Selv om det ikke er utenkelig at proaktive bedrifter har vært mer forberedt til å utføre den digitaliseringen som har blitt nødvendig under pandemien, er det ikke utenkelig at pilen peker den andre veien, altså at bedrifter som allerede er kompetente på digitalisering i større grad har blitt proaktive.